

4. Hammer, Thomas, and Alison L. Lewis. 2023. "Which Competencies Should Be Fostered in Education for Sustainable Development at Higher Education Institutions?" *Discover Sustainability* 4: 19. <https://doi.org/10.1007/s43621-023-00134-w>.
5. Holma, Katariina, Heidi-Maija Huhtala, Ville-Matti Kauppi, Maria-Katariina Kekki, and Jani Pulkki. 2026. "Education for Sustainable Development: Philosophical Perspectives." *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft* 29: 267–285. <https://doi.org/10.1007/s11618-025-01294-3>.
6. Huang, Ruo Xi, Alessandro Pagano, and Agostino Marengo. 2024. "Values-Based Education for Sustainable Development (VbESD): Introducing a Pedagogical Framework for Education for Sustainable Development (ESD) Using a Values-Based Education (VbE) Approach." *Sustainability* 16 (9): 3562. <https://doi.org/10.3390/su16093562>.
7. Kioupi, Vasiliki, and Nikolaos Voulvoulis. 2022. "Education for Sustainable Development as the Catalyst for Local Transitions toward the Sustainable Development Goals." *Frontiers in Sustainability* 3: 889904. <https://doi.org/10.3389/frsus.2022.889904>.
8. Tallgauer, Marina, and Christoph R. Schank. 2023. "Rethinking Economics Education for Sustainable Development: A Posthumanist Practice Approach." *Sustainability* 15 (11): 9018. <https://doi.org/10.3390/su15119018>.
9. UNESCO. 2016. *Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the Implementation of Sustainable Development Goal 4*. Paris: UNESCO.
10. UNESCO. 2017. *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. Paris: UNESCO. <https://doi.org/10.54675/CGBA9153>.
11. UNESCO. 2020. *Education for Sustainable Development: A Roadmap*. Paris: UNESCO. <https://doi.org/10.54675/YFRE1448>.
12. United Nations. 2015. *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1)*. New York: United Nations.
15. Zhou, Rui. 2024. "From Education for a Sustainable Development to Ecological Civilization in China: A Just Transition?" *Social Inclusion* 12: 7421. <https://doi.org/10.17645/si.7421>

Viktor Polishchuk

EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS AN AXIOLOGICAL, NORMATIVE, AND PHILOSOPHICAL-EDUCATIONAL MODEL WITHIN THE FRAMEWORK OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Introduction. The article examines the problem that the normative consolidation of Education for Sustainable Development (ESD) is insufficient for its effective implementation. Without philosophical clarification of the concepts of development, rationality, nature, and education, ESD risks remaining declarative while economic growth continues to dominate social and ecological dimensions. **The aim and tasks.** The aim of the study is to substantiate that ESD functions within the structure of the Sustainable Development Goals (SDGs) as an axiological, normative, and philosophical-educational model necessary for integrating the social, ecological, and economic dimensions of sustainability. The tasks include analysing critiques of anthropocentrism, instrumental reason, and economic reductionism; clarifying the concept of development in ESD; examining conditions for integrating the three sustainability dimensions; and substantiating the pedagogical implementation of ESD through value-competency and whole-institution approaches. **Research methods.** The study applies philosophical-educational analysis combining comparative-analytical, hermeneutic, systemic, and critical-conceptual approaches. **Research results.** The philosophical foundations of ESD are revealed through the critique of anthropocentrism, instrumental reason, and economic reductionism. Development is interpreted not as one-dimensional economic growth but as an axiologically oriented process. The analysis demonstrates that formally integrative educational models may preserve economic reductionism without reconsidering dominant rationality. The study also shows that competency-based ESD approaches require deliberate pedagogical formation of value-oriented and reflective dimensions. **Discussion.** A tension is identified between UNESCO normative approaches focused on measurable competencies and philosophical-educational approaches oriented toward the transformation of rationality and values. These approaches are complementary rather than identical. **Conclusions.** ESD is substantiated as a constitutive element of the SDGs structure rather than an auxiliary educational instrument. It functions as a mechanism of axiological and reflective transformation through which sustainable development becomes a practical educational and social process.

Keywords: education for sustainable development, Sustainable Development Goals, anthropocentrism, instrumental reason, economic reductionism, whole-institution approach, transformative pedagogy.

Дата першого надходження: 02.02.2026.

Дата прийняття до друку: 31.03.2026.

Дата публікації: 28.05.2026

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.1.21265>

УДК 130.2:323.2:004.056(045)

КРИПТОАКТИВІЗМ ЯК ФОРМА ГРОМАДЯНСЬКОГО ОПОРУ: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

Ігор Федорченко

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
fedorchenko.igor@ukr.net | <https://orcid.org/0009-0004-6067-3626>

Анотація. Досліджено культурний феномен криптоактивізму як новітньої форми громадянського опору та соціально-політичної взаємодії, що зародилася в останні десятиліття та активно проявила себе в умовах війни в Україні. Аналізується роль криптовалют у забезпеченні фінансової автономії та стійкості в умовах криз. Обґрунтовується, що криптоактивізм перетворює блокчейн на легітимний інструмент захисту національної безпеки, створюючи стійку до цензури альтернативну інфраструктуру підтримки. Наукова новизна полягає у філософській концептуалізації криптоактивізму як форми «горизонтального» громадянського опору, що руйнує державну монополію на «фінансове насильство» та конститує нову форму транснаціональної суб'єктності.

Ключові слова: феномен криптоактивізму, криптоактив, приватність, децентралізація, громадянський опір, блокчейн, фінансова автономія, горизонтальна демократія.

Вступ

Криптоактивізм є досить новим феноменом, який увійшов у філософський дискурс завдяки

спроможності цифрових активів підтримувати, просувати та ініціювати соціальні чи політичні зміни. У світлі такої спроможності цей феномен

дає інструменти й для переосмислення класичної дихотомії влади та опору, за якої держава традиційно монополізувала фінансові потоки, а громадяни лише на це реагували через сплату податків чи внески пожертв. У децентралізованій моделі кожен власник криптогаманця стає потенційним суб'єктом глобальної взаємодії, оминаючи банківські установи, уряди, санкційні списки та бюрократичні бар'єри.

Криптоактивізм як форма громадянського опору набув особливої сили та конкретного історичного змісту в умовах російсько-української війни, коли традиційні фінансові інструменти виявилися заблокованими, цензурованими або надто повільними, а децентралізовані технології блокчейну стали швидким, прозорим і стійким до цензури каналом підтримки та прямого фінансування опору. Найяскравішим прикладом став 2022 рік, коли український уряд вперше в історії офіційно оприлюднив адреси криптогаманців для збору донатів на підтримку ЗСУ та гуманітарної допомоги. За лічені тижні було зібрано понад 100 мільйонів доларів у різних криптоактивах (Singh 2022). Цей акт не лише забезпечив швидке постачання дронів, бронешитів та медикаментів, а й символізував те, що держава, яка бореться за виживання, визнала децентралізовану технологію легітимним інструментом національної оборони.

Цей приклад розкриває й інші виміри криптоактивізму, що виявляє спротив та руйнує монополію держави на легітимне «фінансове насильство», переносючи транзакційні процеси в інтерсуб'єктивний простір блокчейну. Тут довіра вже не базується на інституціях, а спирається на математичну прозорість транзакцій, смарт-угоди та спільноти, що самі себе регулюють. У певному сенсі це є поверненням до ідеї прямої демократії через технологію, де кожен донат стає актом громадянського вибору, актом взаємодії без посередників. Попри всі переваги, криптоактивізм виявив і свої межі: анонімність криптогаманців дозволяє здійснювати як «героїчні» донати, так і обходити всілякі санкції. Та маємо визнати, що це притаманно будь-яким процесам сьогодення, що потребують кропіткої міждисциплінарної роботи юристів, економістів, соціологів та філософів.

Ще в одному зі своїх виявів криптоактивізм в умовах війни стає продовженням традицій громадянської непокори (на кшталт протестного руху Ганді чи гонконгських протестів 2019–2020 років), але з новим масштабом, який глобалізує локальний опір та робить його фінансово ефективним і стійким до репресій. Для України це не лише практичний інструмент виживання, а й цивілізаційний вибір: вихід з пострадянської залежності від централізованих фінансових систем до моделі, де громадяни самі творять свою безпеку та самостійно встановлюють шляхи взаємодії.

Попри зростаючий суспільний інтерес до криптоактивізму, його філософський вимір залишається недостатньо дослідженим. Вітчизняна академічна традиція зосереджується

переважно на правових та економічних аспектах (Колдовський, Чернега 2015; Нечай 2024; Тіпкін-Головко 2024; Добриніна 2024), тоді як зарубіжна філософська думка розглядає суміжні теми через призму права коду (De Filippi and Wright 2018), критики централізованих платформ (Smicek 2016) та ідеологію кіберпанку (Brunton 2019). Власне поняття «криптоактивізм» у строго філософській площині ще не отримало систематичного осмислення, що і визначає актуальність та наукову новизну цього дослідження.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є осмислення філософської специфіки та значення криптоактивізму як форми громадянського опору в українському контексті. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: 1) розкрити поняттєвий апарат криптоактивізму та його відмінність від суміжних понять (криптовалюта, криптоактив); 2) простежити генеалогію децентралізованих форм обміну як підґрунтя для розуміння криптоактивізму; 3) проаналізувати маніфест кіберпанку як першоджерело криптоактивістської філософії; 4) зіставити світові кейси криптоактивізму з українським досвідом 2022 року; 5) концептуалізувати криптоактивізм як нову форму транснаціональної громадянської суб'єктності.

Методологія дослідження

У дослідженні застосовується міждисциплінарний підхід, що поєднує політичну філософію (аналіз влади, опору та громадянської непокори), герменевтичний аналіз (інтерпретація маніфесту Е. Г'юза та кейсу WikiLeaks), порівняльний аналіз (зіставлення різних форм децентралізованих грошей у діахронічному вимірі) та метод кейс-стаді (дослідження українського досвіду 2022 року, кейсів WikiLeaks, Гонконгу та Нігерії). Теоретичним підґрунтям слугують концепція «правила коду» П. Де Філіппі та А. Райта (De Filippi and Wright 2018), аналіз криптоанархізму (Brunton 2019) та концепція горизонтальної мережевої взаємодії (D. Tapscott and A. Tapscott 2016).

Результати

У сучасному гуманітарному дискурсі стрімка трансформація соціальної взаємодії зумовлює появу нових форм політичної, культурної та комунікативної суб'єктності, що функціонують у межах мережевих екосистем і технологічно опосередкованих режимів соціальної координації. Одним із таких феноменів є криптоактивізм, поняття якого поки що не набуло сталої дефінітивної визначеності у філософському та культурологічному знанні, залишаючись переважно фрагментарним конструктом міждисциплінарних студій цифрової культури, медіафілософії та політичної теорії технологій.

Термін «криптоактивізм» (cryptoactivism) етимологічно поєднує два семантичні ядра: crypto - від грецького κρυπτός («прихований», «зашифрований») та activism - суспільно-політичну діяльність, спрямовану на трансформацію соціального порядку. Водночас у сучасному академічному вжитку поняття набуває

подвійного значення. У вузькому сенсі криптоактивізм описує практики використання криптографічних інструментів задля захисту цифрової автономії, приватності та анонімності суб'єктів у просторі мережевої комунікації. У такому розумінні він постає близьким до феноменів *hacktivism*, *privacy activism*, *data activism* та традиції руху *cyberpunk*, що сформувався наприкінці ХХ століття як реакція на зростання державного та корпоративного контролю над інформаційними потоками.

У ширшому культурно-філософському сенсі криптоактивізм слід розуміти як форму соціальної та політичної мобілізації, що ґрунтується на використанні криптографічних, блокчейн- або децентралізованих технологій для створення альтернативних моделей довіри, комунікації та колективної дії. У цьому контексті криптоактивізм виходить за межі суто технологічної практики та трансформується в особливий тип культурної раціональності, в межах якої відбувається переосмислення природи інституцій, влади, легітимності та механізмів соціальної інтеграції.

Гене́за криптоактивізму безпосередньо пов'язана із кризою інституційної довіри, характерною для пізньомодерного та постмодерного суспільства. Поширення цифрового нагляду, монополізація інформаційного простору технологічними корпораціями, зростання ризиків алгоритмічного контролю та централізації даних стимулювали формування контркультурних практик, орієнтованих на відновлення суб'єктної автономії через технології шифрування, децентралізовані мережі та альтернативні цифрові інфраструктури. Відтак криптоактивізм можна інтерпретувати як специфічну форму культурного спротиву, спрямовану на деконструкцію традиційних режимів влади й утвердження нових способів організації соціального простору.

Концептуально криптоактивізм доцільно розглядати на перетині кількох аналітичних підходів. З позицій філософії техніки він репрезентує трансформацію від інструментального використання технологій до їхнього функціонування як середовища виробництва соціальної реальності. У межах культурологічної перспективи криптоактивізм може трактуватися як форма цифрової контркультури, що продукує власні символічні коди, ритуали довіри, етичні принципи й механізми колективної самоідентифікації. Натомість політико-філософський підхід дозволяє розглядати криптоактивізм як переосмислення класичних категорій суверенітету, влади та політичної легітимності у ситуації мережевої децентралізації.

Водночас ототожнення криптоактивізму із суміжними поняттями - цифровим активізмом, хактивізмом або *data activism* - видається методологічно некоректним. Якщо цифровий активізм позначає широкий спектр політичної участі у цифровому середовищі, а хактивізм пов'язаний із практиками технічного втручання або цифрового протесту, то криптоактивізм акцентує саме на культурі криптографічної

довіри, автономії та децентралізації як підставі соціальної взаємодії.

У зв'язку з цим криптоактивізм у межах даного дослідження пропонується визначати як соціокультурну практику мережевого суспільства, у межах якої криптографічні або децентралізовані технології використовуються для формування альтернативних моделей комунікації, довіри, політичної мобілізації та символічної організації спільнот, спрямованих на переосмислення інституційних механізмів влади, контролю й колективної дії. Таке визначення дозволяє розглядати криптоактивізм не лише як технологічний інструмент чи форму цифрової участі, а як самостійний культурний феномен, що відображає трансформацію політичної та соціальної онтології цифрової доби.

Виникнення криптоактивізму корелює із виникненням криптовалюти - принципово нового економіко-правового феномену. «Криптовалюту доцільно визначити як особливий різновид електронних грошей, функціонування яких засноване на децентралізованому механізмі емісії та обігу і являє собою складну систему інформаційно-технологічних процедур, побудованих на криптографічних методах захисту» (Колдовський і Чернега 2015, 8). Таким чином, криптовалюта є цифровим активом, що функціонує на децентралізованій основі, забезпечуючи високий рівень анонімності учасників і не підпорядковуючись прямому державному регулюванню.

Згідно з Регламентом ЄС MiCA від 31 травня 2023 року, криптоактив визначається як «цифрове представлення вартості або права, яке можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технологій розподіленого реєстру або подібної технології» (Тіпкін-Головко 2024, 22). Саме децентралізована природа криптоактивів створює передумови для їх використання не лише в економічних цілях, а й як інструменту громадянської дії.

На цій основі формується поняття криптоактивізму - цілеспрямованого застосування криптоактивів (насамперед криптовалют) для досягнення соціальних, політичних або громадянських цілей: підтримки, фінансування опору чи обходу цензури. З філософської точки зору криптоактивізм є формою колективної дії, що здійснюється в просторі коду, де «правило коду» (*lex cryptographica*) частково підміняє традиційне правило закону (De Filippi and Wright 2018). Це не просто технічний акт, а акт конституювання нового суб'єкта: власника гаманця, який в той самий момент є і суб'єктом свободи, і суб'єктом відповідальності.

Щоб зрозуміти глибину цього феномену, варто звернутись до його генеалогії. Схожу з криптовалютою роль свого часу відігравали дрібні морські мушлі каури, які з 1200 р. до н. е. використовувалися як універсальний засіб обміну в Африці, Азії та Китаї. Вони мали природну рідкість, довговічність, неможливість масової підробки та децентралізоване визнання спільнотами. Каури функціонували як «гроші поза державою» - так само, як великі вапнякові диски

раї на островах Яп або вавпум у Північній Америці (Vigna, Casey 2015). У будь-якому випадку, пройшовши шлях «From Babylon to Bitcoin» (Vigna, Casey 2015), ключовим залишається те, що «щоб будь-яка валюта була життєздатною, вона повинна завойовувати довіру спільноти, яка її використовує» (Vigna, Casey 2015, 21).

Ця логіка грошей, що народжуються з низових взаємозв'язків, підтверджується навіть в екстремальних умовах. Класичним прикладом слугує «табачна економіка» в таборах військовополонених часів Другої світової війни: у замкненому просторі, де офіційна валюта втрачала сенс, цигарки стихійно стали універсальним еквівалентом. Ця система встановилася з взаємної згоди та практичної потреби. В умовах кризи державних інститутів засоби обміну можуть народжуватися зі спільноти та ставати інструментами виживання й координації.

В Україні ця логіка набула особливо виразних форм. Ще в 2014 році була заснована громадська організація Bitcoin Foundation Ukraine, основною метою якої стало поширення та дослідження біткоїну. Поява такої структури була зумовлена глибокою кризою банківського сектору, нестабільністю гривні та потребою в альтернативних фінансових інструментах. За участі ентузіастів на кшталт Михайла Чобаняна (засновника першої в Східній Європі Bitcoin-агенції KUNA) ця організація стала платформою для об'єднання ентузіастів та бізнесу, які прагнули адаптувати криптовалюту до українських реалій (Нечай 2024).

Найяскравіше громадянський потенціал криптовалюти розкрився під час повномасштабної війни. За даними блокчейн-аналітики (Elliptic, Chainalysis), проукраїнські ініціативи отримали понад 200–225 мільйонів доларів США в криптовалютах. Отримані кошти спрямовувалися на закупівлю дронів, броньованих автомобілів, медичного обладнання та радіозв'язку. У лютому 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про віртуальні активи», створивши правову рамку для сектору саме тоді, коли потреба в альтернативних механізмах підтримки стала критичною. Активісти та підприємці, зокрема М. Чобаняна, допомагали налаштовувати державні крипто-гаманці та запускати благодійні крипто-фонди, перетворюючи технологію на інструмент прозорості та глобальної громадянської допомоги.

Теоретичне підґрунтя криптоактивізму закладено в «Маніфесті кіберпанку» Еріка Г'юза (Hughes 1993). Г'юз звернув увагу на те, що в епоху електронних технологій суспільство стає надто відкритим, а відтак швидко втрачає конфіденційність. Будь-яка електронна приватність тримається на тому, що людина має певну владу вибірково розкривати себе світу. Саме тому криптографи й пишуть код. Центральний заклик маніфесту - «write code» - фактично є першим виявом зброї опору, що будує анонімні системи (цифрові підписи, електронний обіг грошей), які дозволяють

обходити цензуру, стеження та примусову ідентифікацію.

Закладаючи основи криптоактивістського громадянського опору, маніфест Г'юза розкриває глибоку політичну логіку: замість протестів чи колективних петицій створюється альтернативна інфраструктура, в якій держава втрачає монополію на видимість і контроль. Г'юз прямо заявляє: «ми не матимемо приватності, якщо не захищатимемо її самі» (Hughes 1993). Таким чином, технічна розробка перетворюється на політичний акт, що руйнує дихотомію «держава vs індивід». Замість вертикальної владної структури виникає горизонтальна мережа, в якій кожен учасник може захищати свою автономію та підтримувати інших без посередників.

Сучасний криптоактивізм, особливо в умовах широкомасштабного вторгнення в Україну з 2022 року, є прямим нащадком цієї криптографічної етики. Криптоактивізм перестає бути лише індивідуальним захистом приватності, а все більше тяжіє до колективного акту громадянської непокорності, де кожен донат є політичним вибором, а технологія - інструментом, що глобалізує локальний опір проти авторитарного насильства.

Обговорення

Результати дослідження дозволяють зіставити запропоновану концептуалізацію криптоактивізму з позиціями інших дослідників та виявити точки підтвердження й наукової напруги.

Тезу про блокчейн як «паралельну кровеносну систему опору» підтверджують декілька світових кейсів. Першим масштабним прикладом використання криптовалюти як інструменту обходу цензури став WikiLeaks: після публікації дипломатичних депеш у 2010 році організація зіткнулася з фінансовою блокадою з боку Visa, MasterCard, PayPal та Bank of America. У червні 2011 року вона почала приймати біткоїни, і на їхній гаманець надійшло понад 4000 BTC. Цей випадок наочно продемонстрував, що криптовалюта здатна перетворити гроші на політичну технологію опору. Код стає формою громадянської непокорності - точно так, як це передбачав Г'юз.

Подібну ситуацію продемонстрували протести в Гонконгу 2019 року: незалежні медіа відкрито приймали донати в біткоїні, криптоспільноти фінансували протестувальників. Згідно з оцінками Human Rights Foundation, з 2020 року десятки протестних рухів на п'яти континентах використовували біткоїни для отримання донатів та підтримки операцій, коли банки заморожували рахунки або держави посилювали фінансовий нагляд. У Нігерії під час протестів EndSARS криптовалюта допомагала обходити фінансові обмеження та зберігати здатність до дії.

Алекс Гладстайн у есеї «Why Bitcoin Is Freedom Money» (Gladstein 2025) інтерпретує біткоїни як інструмент, що відновлює право на транзакцію в умовах, коли держави використовують фінансову систему для придушення громадянського опору. Це фактично

повернення до первісної функції грошей - бути засобом координації спільноти, а не інструментом державного контролю. Кripto-валюта створює транснаціональні мережі, що долають кордони та цензуру, формуючи нову політичну суб'єктність у цифрову епоху (Gladstein 2025).

Запропонована концептуалізація узгоджується з тезою Де Філіппі та Райта про «lex cryptographica» (De Filippi and Wright 2018), але потребує уточнення: в умовах реального воєнного конфлікту lex cryptographica набуває не лише правового, а й морально-екзистенційного виміру. Блокчейн-транзакція в умовах повномасштабного вторгнення є не просто правовим актом поза державним контролем, а актом ствердження права на існування. Це суттєво розширює концептуальні рамки Де Філіппі та Райта, які розглядали блокчейн переважно як технологію мирного часу.

Разом з тим необхідно визнати межі запропонованої концептуалізації. Позиція Н. Срничека (Srnicek 2016) про те, що децентралізовані платформи можуть з часом відтворювати нові форми монополізму та нагляду, є релевантним застереженням для криптоактивізму: анонімність і децентралізованість, що в умовах авторитаризму є перевагою, за відсутності регуляції можуть стати інструментом зловживань. Фінн Брантон (Brunton 2019) у «Digital Cash» показує, що вся криптографічна традиція балансує між утопічним проектом звільнення та практичними ризиками використання тих самих технологій для шкідливих цілей. Цей внутрішній парадокс криптоактивізму не заперечує, а ускладнює його емансипаційний потенціал.

Перехід від кіберпанк-маніфестів до порятунку життів в умовах війни доводить, що блокчейн давно подолав межу свого вияву, яка зводилася суто до фінансового інструменту. Якщо раніше криптовалюта часто демонізували як інструмент тіншового ринку чи об'єкт фінансових спекуляцій, то зараз світ бачить у ній прозорий та блискавичний механізм світової солідарності. Україна довела на практиці те, про що мріяли перші криптоанархісти: код дійсно здатен захищати свободу.

Висновки

Пророблений аналіз дозволяє зробити висновки, що криптоактивізм еволюціонував із вузькоспеціалізованого інструменту захисту цифрової приватності у потужний механізм глобального громадського опору. Досвід російсько-української війни яскраво продемонстрував, що в умовах, коли традиційні фінансові інституції виявляються вразливими до блокувань, цензури чи руйнувань, децентралізовані технології стають критично важливим засобом національного виживання та боротьби.

Також, ми можемо зауважити, що переваги блокчейну - прозорість, висока швидкість, масовість та незалежність від державних регуляторів - дозволяють замінити вертикальну монополію інституцій на горизонтальну мережу прямої взаємодії. Безпрецедентне офіційне

визнання криптодонатів на рівні української держави легітимізувало цей інструмент, засвідчивши свідомий цивілізаційний перехід від застарілих централізованих систем до децентралізованих моделей безпеки та солідарності.

Попри об'єктивне існування ризиків, зумовлених анонімністю цифрових активів (можливості обходу санкцій, зловживань), криптоактивізм довів свою ефективність як інструмент безпосередньої демократії. Він наділяє кожного індивіда суб'єктністю, перетворюючи звичайну фінансову транзакцію на вагомий політичний акт, а технологічний код - на надійний засіб у боротьбі за свободу.

Ми довели, що внутрішній парадокс криптоактивізму полягає між його емансипаційним потенціалом і ризиками зловживань, і тому не заперечує його значення, а визначає завдання подальшого міждисциплінарного дослідження. Філософська концептуалізація криптоактивізму як форми «горизонтального» громадянського опору, що руйнує державну монополію на «фінансове насильство» та конститує нову форму транснаціональної суб'єктності, відкриває перспективи для поглибленого аналізу через призму теорії влади, соціальної онтології та філософії технологій.

Список літератури

1. Добриніна Л. Роль криптовалюти у цифровій економіці. *Review of Transport Economics and Management*. 2024. № 10 (26). С. 214–217. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2023/300694>.
2. Колдовський А., Чернега К. Проблемні аспекти теоретичного осмислення криптовалюти як явища сучасної інформаційної економіки. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України* : зб. наук. пр. Суми : УАБС НБУ, 2015. С. 1–14.
3. Нечай О. Поняття, види та перспективи використання криптовалюти в Україні. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2024. С. 79–87. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-11>.
4. Тіпкін-Головка Н. Поняття та правова природа криптоактивів: український та іноземний підходи. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2024. Т. 35 (74). № 5. С. 19–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.5/04>.
5. Brunton F. *Digital Cash: The Unknown History of the Anarchists, Utopians, and Technologists Who Created Cryptocurrency*. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2019. 256 p. DOI: <https://doi.org/10.1515/9780691185668>.
6. De Filippi P., Wright A. *Blockchain and the Law: The Rule of Code*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2018. 300 p. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674985933>.
7. Dodd N. *The Social Life of Money*. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2014. 456 p.
8. Gladstein A. Why Bitcoin Is Freedom Money. *Journal of Democracy*. 2025. Vol. 36, no. 4. P. 20–35.
9. Hughes E. A Cypherpunk's Manifesto. 1993. URL: <https://libcom.org/article/cypherpunks-manifesto> (дата звернення: 11.01.2026).
10. Singh A. Ukraine Has Received Close to \$100M in Crypto Donations. 2022. URL: <https://www.coindesk.com/business/2022/03/09/ukraine-has-received-close-to-100-million-in-crypto-donations> (дата звернення: 11.01.2026).
11. Srnicek N. *Platform Capitalism*. Cambridge : Polity Press, 2016. 120 p.
12. Tapscott D., Tapscott A. *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin and Other Cryptocurrencies Is Changing the World*. New York : Portfolio/Penguin, 2016. 320 p.

13. Vigna P., Casey M. J. *The Age of Cryptocurrency: How Bitcoin and Digital Money Are Challenging the Global Economic Order*. New York : St. Martin's Press, 2015. 368 p.

References

1. Dobrynina, Liudmyla. 2024. "Rol kryptovaliuty u tsyrovii ekonomitsi" ["The Role of Cryptocurrency in the Digital Economy"]. *Review of Transport Economics and Management*, no. 10 (26): 214–217. <https://doi.org/10.15802/rtem2023/300694>.

2. Koldovskiy, Andrii, and Kateryna Chernenha. 2015. "Problemni aspekty teoretychnoho osmyslennia kryptovaliuty yak vavyscha suchasnoi informatsiinoi ekonomiky" ["Problematic Aspects of the Theoretical Understanding of Cryptocurrency as a Phenomenon of the Modern Information Economy"]. In *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy [Problems and Prospects of Development of the Banking System of Ukraine]*, 1–14. Sumy: UABS NBU.

3. Nechai, Olha. 2024. "Poniattia, vydy ta perspektyvy vykorystannia kryptovaliuty v Ukraini" ["Concept, Types, and Prospects of Cryptocurrency Use in Ukraine"]. *Modeling the Development of the Economic Systems*, 79–87. <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-11>.

4. Tipikin-Holovko, N. 2024. "Poniattia ta pravova pryroda kryptoaktyviv: ukraïnskyi ta inozemnyi pidkhody" ["The Concept and Legal Nature of Crypto-Assets: Ukrainian and Foreign Approaches"]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho* 35 (74), no. 5: 19–25. <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.5/04>.

5. Brunton, Finn. 2019. *Digital Cash: The Unknown History of the Anarchists, Utopians, and Technologists Who Created Cryptocurrency*. Princeton, NJ: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9780691185668>.

6. De Filippi, Primavera, and Aaron Wright. 2018. *Blockchain and the Law: The Rule of Code*. Cambridge, MA: Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674985933>.

7. Dodd, Nigel. 2014. *The Social Life of Money*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

8. Gladstein, Alex. 2025. "Why Bitcoin Is Freedom Money." *Journal of Democracy* 36, no. 4: 20–35.

9. Hughes, Eric. 1993. "A Cypherpunk's Manifesto." Accessed January 11, 2026. <https://libcom.org/article/cypherpunks-manifesto>.

10. Singh, Amitoj. 2022. "Ukraine Has Received Close to \$100M in Crypto Donations." Accessed January 11, 2026. <https://www.coindesk.com/business/2022/03/09/ukraine-has-received-close-to-100-million-in-crypto-donations>.

11. Srnicek, Nick. 2016. *Platform Capitalism*. Cambridge: Polity Press.

12. Tapscott, Don, and Alex Tapscott. 2016. *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin and Other Cryptocurrencies Is Changing the World*. New York: Portfolio/Penguin.

13. Vigna, Paul, and Michael J. Casey. 2015. *The Age of Cryptocurrency: How Bitcoin and Digital Money Are Challenging the Global Economic Order*. New York: St. Martin's Press.

Ihor Fedorchenko

CRYPTOACTIVISM AS A FORM OF CIVIC RESISTANCE: PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF THE UKRAINIAN EXPERIENCE

Introduction. Cryptoactivism has become a new form of civic resistance based on decentralized digital technologies and cryptocurrencies. In the context of Russia's war against Ukraine, blockchain technologies acquired particular importance as instruments of rapid financial support, solidarity, and resistance under conditions of institutional vulnerability and censorship. Despite growing public interest, the philosophical dimension of cryptoactivism remains insufficiently researched: Ukrainian scholarship focuses predominantly on legal and economic aspects, while foreign philosophical thought addresses related issues through the prism of the rule of code, critique of centralized platforms, or cypherpunk ideology. **Aim and tasks.** The purpose of the article is to reveal the philosophical specificity and significance of cryptoactivism as a form of civic resistance in the Ukrainian context. The tasks are: (1) to clarify the conceptual apparatus of cryptoactivism; (2) to trace the genealogy of decentralized exchange as its foundation; (3) to analyze the cypherpunk manifesto as the primary source of cryptoactivist philosophy; (4) to compare global cases of cryptoactivism with the Ukrainian experience of 2022; (5) to conceptualize cryptoactivism as a new form of transnational civic subjectivity. **Research methods.** The study applies an interdisciplinary approach combining political philosophy, hermeneutic and comparative analysis, and case-study method. Scientific novelty. The novelty lies in the philosophical conceptualization of cryptoactivism as a form of 'horizontal' civic resistance that dismantles the state's monopoly on 'financial violence' and constitutes a new form of transnational subjectivity. The conceptual framework draws on De Filippi and Wright's concept of *lex cryptographica*, extending it to include the moral-existential dimension that emerges in conditions of armed conflict. **Research results.** The article demonstrates that cryptoactivism evolved from a tool of digital privacy protection into a mechanism of global civic interaction and resistance. The Ukrainian experience of 2022 showed that cryptocurrencies can function as decentralized channels of financial support independent of traditional banking systems. **Discussion.** The article compares cryptoactivism cases in Ukraine, WikiLeaks, Hong Kong, and Nigeria, confirming the global pattern of blockchain as a 'parallel circulatory system of resistance.' While Gladstein's interpretation of Bitcoin as 'freedom money' is confirmed, Srnicek's critique of platform monopolism and Brunton's analysis of the paradox inherent in cypherpunk tradition serve as necessary correctives: the same technologies that enable emancipation may, in the absence of regulation, become tools of abuse. This internal paradox does not negate the emancipatory potential of cryptoactivism but complicates it. **Conclusions.** Cryptoactivism has transformed into an important form of civic resistance in the digital age. The experience of Ukraine confirms that decentralized technologies can become effective instruments of solidarity and social coordination in conditions of war. At the same time, the growing influence of crypto-assets requires further philosophical and ethical reflection concerning the balance between freedom, privacy, security, and risk.

Keywords: *cryptocurrency, cryptoactivism, crypto-asset, privacy, decentralization, civic resistance, blockchain, financial autonomy, horizontal democracy.*

Дата першого надходження: 02.02.2026.

Дата прийняття до друку: 31.03.2026.

Дата публікації: 28.05.2026